

ΜΩΜΟΣ ΙΧ.

A RITUÁLÉ RÉGÉSZETE
Őskoros Kutatók IX. Összejövetelének
konferenciakötete

THE ARCHAEOLOGY OF RITUAL
Proceedings of the IXth conference
of researchers of prehistory

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICAE
ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 3.

ΜΩΜΟΣ ΙΧ.

A RITUÁLÉ RÉGÉSZETE

Őskoros Kutatók IX. Összejövetelének
konferenciakötete

Miskolc, 2015. október 14–16.

THE ARCHAEOLOGY OF RITUAL

Proceedings of the IXth conference
of researchers of prehistory
14–16 October 2015, Miskolc

edited by

Piroska CSENGERI – András KALLI – Ágnes KIRÁLY – Judit KOÓS

Budapest 2020

Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 3.

Editors:
Piroska CSENGERI
András KALLI
Ágnes KIRÁLY
Judit KOÓS

Available online at <http://dissarch.elte.hu>
Contact: dissarch@btk.elte.hu

PKP
PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

ISSN 2064-4574

© Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences
Technical editor and layout: Gábor Vácz

Budapest 2020

TARTALOM – CONTENTS

CSENGERI Piroska – KALLI András – KIRÁLY Ágnes – KOÓS Judit	7
<i>Előszó</i>	
KIRÁLY Attila – FARAGÓ Norbert – MESTER Zsolt	9
<i>Hasznos rítusok és haszontalan technikák. A rituális cselekvés régészeti azonosításának néhány elméleti kérdése egy pattintott kő leletegyüttes kapcsán</i>	
REZI KATÓ Gábor	43
<i>A Baradla-barlang mint rituális tér</i>	
Csilla FARKAS – Antónia MARCSIK – Andrea HEGYI	59
<i>Human Remains in the Central Area of a Bronze Age Multi-layered Settlement at Boconád-Alatka-puszta</i>	
MELIS Eszter	75
<i>A nemi identitás kifejezésének vizsgálata a Nyugat-Dunántúl kora és középső bronzkori csontvázas temetkezései körében</i>	
GULYÁS András – SÜMEGI Pál	101
<i>Kutatások Szarvas-Arborétum-Rózsakert és Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja lelőhelyeken. Előzetes jelentés</i>	
Emília PÁSZTOR	111
<i>The Role of Sun Symbols in the Burial Rite of the Middle Bronze Age Ványa Culture: A case study</i>	
SÁNTA Gábor	129
<i>Közösségi cselekvéssorok nyomai Domaszék-Börcsök-tanyán, a halomsíros kultúra településén</i>	
Polett KÓSA	163
<i>New Results from Megyaszó-Halom-oldal dűlő: Soil-sample analysis and a hypothetical reconstruction of the funerary ritual</i>	

Kristóf FÜLÖP	171
<hr/>	
<i>The Ritual Role of Wells beyond their Everyday Water-providing Function: A Late Bronze Age well from Pusztataskony-Ledence</i>	
VÁCZI Gábor	193
<hr/>	
<i>Az urnás-hamvasztásos temetkezés eseménysorának elemzése az urnamezős időszak balatonendrédi temetőjének példáján</i>	
László GUCSI	215
<hr/>	
<i>Methods of Identification for Ceramics with Traces of Secondary Burning and their Occurrences in Mortuary and Ritual-related Assemblages</i>	
Gábor ILON	241
<hr/>	
<i>Grindstone: Grinding... and Human Sacrifice? Why?</i>	
FEKETE Mária – SZABÓ Géza	259
<hr/>	
<i>Újdonságok – kellékek – rítus – interpretáció. A reprezentatív bronzedények, kerámia utánzataik, festett-faragott agancstárgyak és a regölyi építmény értelmezése</i>	
Márta GALÁNTA	281
<hr/>	
<i>Boys Becoming Men: Male initiation rites in a North-Eastern Nigerian village</i>	

Előszó

CSENGERI PIROSKA

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

csengeri@hermuz.hu

KALLI ANDRÁS

Várkapitányság Nonprofit Zrt.

andraskalli2@gmail.com

KIRÁLY ÁGNES

Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Régészeti Intézet

kiraly.agnes@btk.mta.hu

KOÓS JUDIT

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

skoosjudit@gmail.com

2015. október 14–16. között a miskolci Herman Ottó Múzeum rendezte meg a IX. ΜΩΜΟΣ konferenciát, vagyis az Őskoros Kutatók IX. Összejövetelét. E konferenciasorozat 1997-ben indult útjára, és hagyományosan két évente, mindig egy meghatározott témakörben ad lehetőséget az ősrégészet kutatóinak újabb eredményeik bemutatására. Debrecen, Szombathely, Kőszeg és Százhalombatta után Miskolc városa először adott otthont a programnak.

A konferencia témája ezúttal „*A rituálé régészete*” volt, a tematika kidolgozását az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének kutatói segítették. A felvezető és összefoglaló előadásokon túl a *Strukturált depozitumok; Rituális cselekvésmódok és rituális specialisták; Rituális tér (rituális építmények, rituális táj, rituális térhasználat)*; valamint a *Temetkezések mint rituális cselekvésformák* altémák köré rendeződött a program. A konferencia fő célja az volt, hogy közösen számba vegyünk azokat a jelenségeket, melyek ebben a körben értelmezhetőek, ütköztessük az eltérő megközelítéseket, interpretációkat, és közös fogalmi keretet alakítsunk ki – hiszen a kutatás így tud megújulni, fejlődni.

Ezeknek a céloknak csak részben tudtunk megfelelni, a konferenciát mégis eredményesen zártuk. A három nap alatt 31 előadás hangzott el, mellettük 12 poszter is bemutatásra került. A résztvevő 120 kutatót és érdeklődőt rendhagyó módon fogadó „Pannon-tenger Múzeum” hangulatos helyszínnek bizonyult, és sokat jelentett, hogy a szervezésben a Múzeum munkatársai és a közel 40 fős Régészeti Tár egy emberként vett részt.

Az esemény óta eltelt négy évben több kutató munkája is megjelent, így ebben a kötetben tizennégy tanulmány kapott helyet. A közlések a konferencia altémáit felbontva, immár időrendi sorrendben, a kőkorszaktól a vaskor végéig foglalkoznak a „rituálé régészettel”, eredményeiket egy kulturális antropológiai tanulmány egészíti ki. A kötet kiadása egy sikertelen pályázatot követően a Herman Ottó Múzeumban anyagi nehézségekbe ütközött, emiatt a Szervezők nevében szeretnénk megköszönni az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének a lehetőséget, és különösen Váczi Gábor áldozatos munkáját, amelynek révén a *Dissertationes Archaeologicae* sorozat *Supplementum* köteteként végül mégis hozzáférhetővé válhat a kutatás és az érdeklődők számára.

Kutatások Szarvas-Arborétum-Rózsakert és Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja lelőhelyeken

Előzetes jelentés

GULYÁS ANDRÁS ZOLTÁN

Jász Múzeum, Jászberény

tsmregesz@gmail.com

SÜMEGI PÁL

Szegedi Tudományegyetem

Őslénytani és Földtani Tanszék

sumegi@geo.u-szeged.hu

Absztrakt

Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja és -Rózsakert lelőhely a szarvasi Arborétum területén fekvő középső bronzkori tell és a hozzá tartozó külső település. 2013-ban geoarcheológiai kutatófúrásokat végeztünk a területen, hogy megismerjük és feltérképezzük a két lelőhelyet. A régészeti kutatófúrások után a két lelőhely egymással való kapcsolatának vizsgálatára 2014-ben feltárásokat végeztünk a külső telep északi részén. Három kutatóárokban nem észleltünk régészeti jelenséget, a negyedikben három nagyméretű szemetesgödört tártunk fel. A kutatófúrások és a feltárások alapján bemutatjuk a tellt és a hozzá kapcsolódó külső telepet.

A lelőhely elhelyezkedése és története

Szarvas Békés megye ÉNy-i sarkában, a Hármaskörös mellett, a Holt-Körös bal partján fekszik (1. kép). Vele szemben, a Holt-Körös jobb partján található a Szarvasi Arborétum, mely jelenleg a Szent István Egyetem Tájépítészeti Karának kezelésében áll. Az Arborétum 82 hektáros területén, a régi Körös árterének szélén húzódó magasparton több lelőhely is fekszik. Északról dél felé haladva: Szarvas-Kovácsalom,¹ Szarvas-Arborétum-Filagória dombja,² valamint Szarvas-Arborétum-Rózsakert³ lelőhelyek (2. kép). Szarvas-Kovácsalom neolitikus tell északi fele jelenleg a Szent István Egyetem Tessedik Campusa kezelésében áll, déli része pedig az Arborétum területén helyezkedik el. Szarvas-Kovácsalom lelőhelyen több kutatás is folyt már az elmúlt másfél évszázadban, azonban a fentebb felsorolt másik két lelőhely az Arborétum beépítettsége, valamint a telepített erdők miatt kívül esett a kutatók látókörén (3. kép).

Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja, valamint -Rózsakert lelőhelyek az Arborétum déli felén, annak központi területén fekszenek. A szarvasi Anna-ligetet megalapító Bolza József már az 1800-as évek elején ültetett ide fákat.⁴ A szarvasi Arborétum megalapítója azonban Bolza Pál volt, aki az 1890-es években, a Körös szabályozása után erre a területre telepítette át a szarvasi

1 JANKOVICH et al. 1989, 323–328, MRT 8. 8/1. lelőhely. KÖH nyilvántartási azonosító: 6057.

2 JANKOVICH et al. 1989, 387–388, MRT 8. 8/12. lelőhely. KÖH nyilvántartási azonosító: 6068.

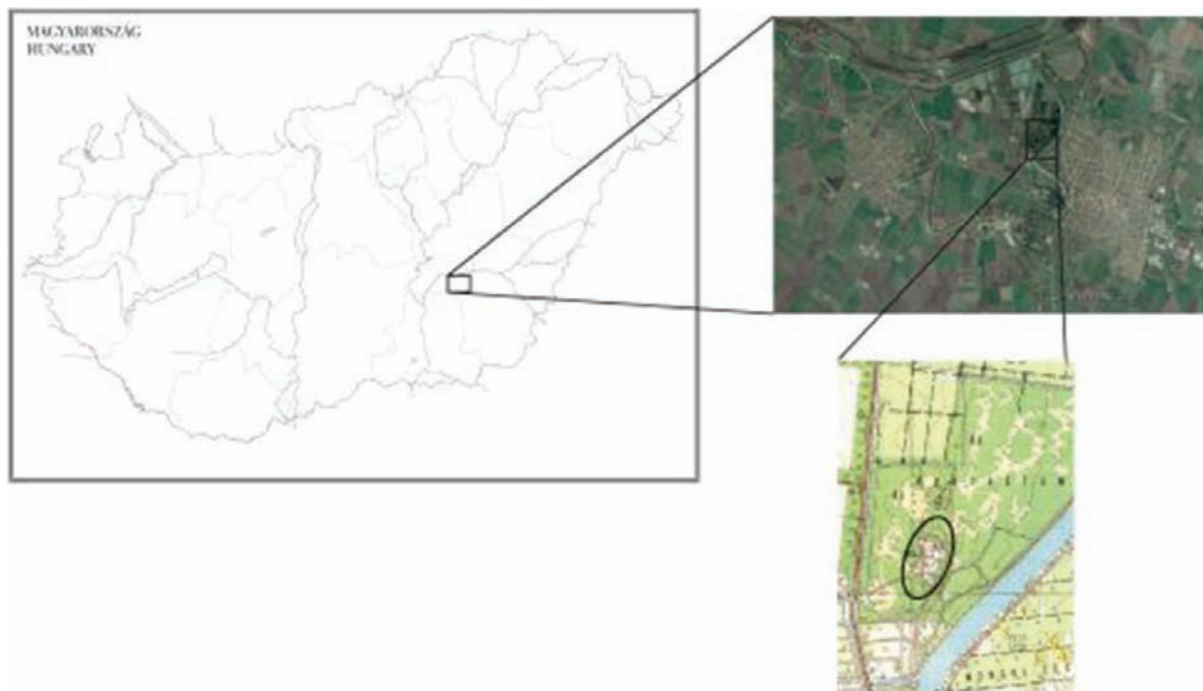
3 JANKOVICH et al. 1989, 388, MRT 8. 8/13. lelőhely. KÖH nyilvántartási azonosító: 6069.

4 FEKETE 1989, 11.

Anna-liget növényeit.⁵ Ma az Arborétum kiszolgáló épületei, a vendégház, az üvegház és az oktatóközpont Szarvas-Arborétum-Filagória dombja lelőhelyen található.

A két lelőhely a Magyarország Régészeti Topográfiája Szarvasi Járásának kötetében került először közlésre, előtte ismeretlen volt a szakirodalom számára. Korábban valószínűleg innen került be a Magyar Nemzeti Múzeumba szarvasi lelőhellyel két edény és egy csontból készült kalapácsos fejű tű, melyeket Kalicz Nándor közölt.⁶ A topográfiai kötet felszíni és adattári gyűjtésén kívül nem volt a területen később sem régészeti kutatás. Paul Duffy munkájában a tellt és a hozzá tartozó külső telepet sík településként közli.⁷ Az MRT-kötet Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja lelőhelyet egy, a Hatvan-kultúrába tartozó tellként, -Rózsakert lelőhelyet pedig a tellhez tartozó külső telepként határozza meg.⁸

1. kép. Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja lelőhely elhelyezkedése.

Fig. 1. Location of Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja site.

Az arborétumban fekvő régészeti lelőhelyek beazonosítására, lokalizálására és megkutatására a Szarvasi Arborétum egy pályázat keretében⁹ régészeti kutatófúrásokat is végeztetett.¹⁰ A fúrásokat Sümegi Pál vezetésével hajtottuk végre 2013 novemberében. A két bronzkori lelőhelyen összesen 16 térképező és két magfúrást végeztünk el. Ezen belül a Rózsakert lelőhelyen öt kutatófúrást, a Filagória-dombja lelőhely poligonjain belül pedig nyolc térképező fúrást végeztünk. A két lelőhelypoligon között pedig három helyen fúrtunk (4. kép).

5 FEKETE 1989, 28.

6 KALICZ 1968, 129, Taf. 112. 6, 8, 21; JANKOVICH et al. 1989, 388, 3–4. lábjegyzet.

7 DUFFY 2008, 118. kép 2.

8 JANKOVICH et al. 1989, 387–388.

9 KEOP-3.1.3./2F/09-11-2011-0005.

10 http://www.pepikert.hu/index.phtml?pid=hirek&news_id=166

A régészeti geológiai feltárás menete

A Szarvasi Arborétumban található lelőhelyeket déli irányból kezdődően, a terepmorfológiát figyelembe véve térképező geoarcheológiai fúrásokkal tártuk fel. Ennek során rajzoltuk fel a lelőhelyek kiterjedését és – a rétegsor, valamint a fúrásból négy cm-ként kiemelt minták üledék-faciológiai, régészeti geológiai, mágneses szuszceptibilitás, szemcseösszetéti, szerves-anyag-karbonáttartalom, vízzeloldható főelemtartalom vizsgálata, továbbá a kimosott csigák, szennelt famaradványok elemzése alapján – rekonstruáltuk a megtelepedés típusát és környezetét.

A régészeti geológiai feltárás eredményei

A Szarvas-Arborétum-Rózsakert lelőhelyen végzett öt fúrásnál a 30–50 cm hidromorf (vízhatású) talaj alatt már az infúziós lösz (jégkori ártéri üledék) mint alapkőzet jelentkezett. Kerámia- és paticsdarabok kerültek elő a mintákból, viszont a fúrások során régészeti objektumot nem találtunk. A Rózsakert és a Filagória-dombja lelőhely poligonja közötti területen három fúrást végeztünk. A legészakibb fúrásnál sikerült megtalálni a lelőhelyhez tartozó árkot. A fúrónk 2,2 m mélyen érte el az altalajt, az üledékében pedig egyértelműen „lángnyelv szerkezetet”, a vízzel borított árkokra jellemző üledékstruktúrát lehetett kimutatni. A fúrásmintában a szerves anyagban gazdagabb, illetve a fejkőzetből bemosódott löszös agyag váltakozott. A fúrásmintában talált lángnyelv-minta azt mutatja nekünk, hogy az árok időszakosan vízzel telített volt, mint Héhalom-Templomdombon.¹¹ Az árokban magfúrás is végeztünk, amely során a kinyert mintában nagy mennyiségű, sávosan jelentkező paticstörredék, kerámiatörredék, csiga- és kagylóhéj-maradvány, faszéndarabok, egykori bemosódott talajanyag és fejkőzet-üledék volt kimutatható.

A Filagória-domb lelőhely poligonján belül nyolc geoarcheológiai térképező fúrás végeztünk. A fúrások által megismertük a tell keresztmetszetét a déli szélétől a lelőhely

2. kép. A Szarvasi Arborétum lelőhelyei. 1 – Szarvas-Kovácsshalom, 2 – Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja, 3 – Szarvas-Arborétum-Rózsakert.

Fig. 2. Archaeological sites of the Arborétum. 1 – Szarvas-Kovácsshalom, 2 – Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja, 3 – Szarvas-Arborétum-Rózsakert.

11 BÁCSMEGI – SÜMEGI 2005, 170.

északi szélén fekvő dombig. A fúrások eredményeiből kiderült, hogy a lelőhely általában 180–240 cm rétegvastagságú, de a legmagasabb részénél 312 cm. Így alkalmazható rá a tell megnevezés.¹²

A legmagasabb ponton végzett magfúrás a következő eredményeket hozta: a legalsó 20 cm-es réteg, 292–312 cm között egy vastag, hamus réteg volt. E felett vastag antropogén rétegeket fedezünk fel, melyet meg-megszakított négy, körülbelül 8–10 cm vastagon átégett réteg 82, 112, 178 és 250 cm-nél. Az átégett vastag rétegek tele vannak égett paticsdarabokkal és faszénmaradványokkal. Az égett rétegek felett a löszös altalajból kitermelt új alapozási szinteket hoztak létre, amelyek felett újabb átégett réteg feküdt. A további nyolc geoarcheológiai térképező fúrásból hatnál szintén megtaláltuk a 20 cm vastag hamus réteget és legalább egy, vastagon átégett réteget, mely felett új alapozási szinteket figyeltünk meg.

3. kép. Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja kelet felől fotózva. A tellen láthatóak a gépudvar épületei.

Fig. 3. The site of Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja photographed from the east, with the buildings of the machine-yard on the top of the site.

A fúrások adatai azt mutatják, hogy az ideérkező bronzkori telepések először elpusztították az egykor itt élő növényzetet. A 20 cm vastag hamus rétegből arra következtethetünk, hogy a növényzetet egyszerűen felégették. A későbbiekben a körárokkaal körülvelt település többször leégett, de minden alkalommal szinte azonnal újjáépítették. A települést az élete végén egyszerűen felhagyták.

A megkutatótt terület északi részén fekszik a lelőhely névadója, a Filagória-dombja. Ez egy 450 cm magas domb, melyre az Arborétum alapítója, Bolza Pál egy filagóriát építettett. A domb ma kilátóként funkcionál. A dombot megfúrva kiderült, hogy teljesen modern építményről van szó. Valószínűleg az előbb említett Bolza Pál emeltethette, amivel elpusztította a lelőhely északi részét. A Filagória-dombjától északra is végeztünk kutatófúrást, azonban régészeti jelenséget nem észleltünk, a tellt övező árkot sem találtuk meg (5. kép).

12 KALICZ – RACZKY 1987, 15; GOGÁLTAN 2002, 24.

4. kép. Térképező és magfúrások a két bronzkori lelőhelyen.

(□ – Térképező fúrások, ■ – Magfúrás).

Fig. 4. Mapping and core drilling of the Bronze Age sites.

(□ – Mapping drilling, ■ – Core drilling).

kutatóárkot az elsőtől DK-re, tőle 5 m-re jelöltük ki, de ebben sem találtunk semmi régészeti értékkel bírót. A harmadik kutatóárkot már a tellhez közelebb nyitottuk, itt a rendkívül kemény humuszban sem találtunk régészeti jelenséget. A negyedik árkot a harmadik ároktól keletre, a tellt körülvevő árok fúrásponjtjától 5 m-re délre jelöltük ki. A 2 m széles és 10 m hosszú kutatóárkokban a 70–80 cm vastag humuszban több elkülöníthető réteget tártunk fel. Az első járósínten Árpád-kori leletanyagot találtunk, a 2–5. járósínten pedig keveredett az Árpád-kori és a bronzkori kerámia, illetve néhány szarmata edénytöredék is a felszínre került. Sajnos a pályázatban meghatározott időszaktól a három negatív árok kézzel történő feltárása miatt kezdtünk kifutni, ezért a spaknival való bontással fel kellett hagynunk és ásónyomként haladtunk lefelé. Az alsó három ásónyomban már csak bronzkori kerámia került elő. Az első ásónyom alján került elő a 6., 7. és 9. objektum indulási szintje, a második ásónyom alján a 8. objektum indulási szintje. A harmadik ásónyomból nem került elő sem objektum, sem lelet (6. kép).¹⁴

A feltárás során összesen 1023 darab bronzkori kerámiát hoztunk felszínre, melyek közül egyet sem lehetett kiegészíteni. Ezek közül 222 töredéknél lehetett meghatározni, hogy milyen edénytípusból származik.

A kutatófúrások alapján meg tudtuk határozni a lelőhelyet, megtaláltuk a tellt körülvevő árok egy szakaszát és átfogó képet alkothattunk a lakóhalom keresztmetszetéről. A fúrások során a tell külső telepeként meghatározott Szarvas-Arborétum-Rózsakert lelőhelyen emberi megtelepedésre utaló nyomokat is találtunk, tehát bebizonyítottuk, hogy ez a lelőhely a Filagória-dombja lelőhelyhez tartozó külső telep volt. A fúrásminták környezetrégészeti vizsgálata még folyamatban van.

A régészeti feltárásról

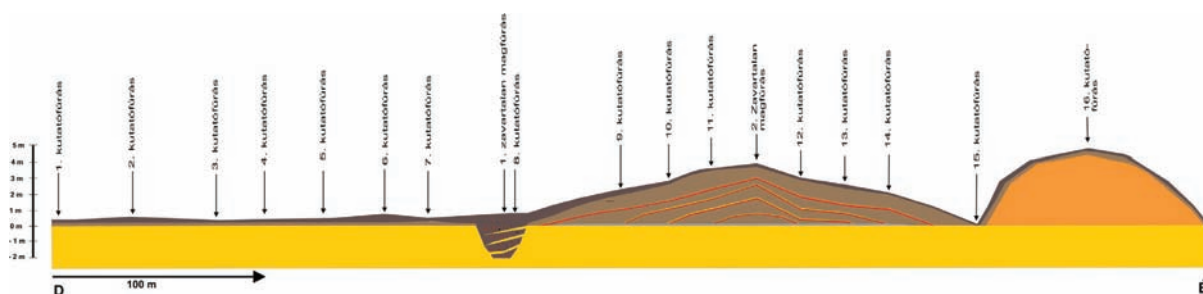
A két lelőhely kapcsolatát megerősítendő, a következő évben, azaz 2014. augusztus 1. és szeptember 16. között szondázó ásatást végeztünk a lelőhelyen.¹³

A régészeti feltárás kezdetén Szarvas-Arborétum-Rózsakert lelőhely poligonján belül, annak is a legészakibb, a tellhez legközelebb eső pontján nyitottunk meg az első kutatóárkunkat, közel az 5. fúrásponthoz. A 10 m hosszú és 1,5 m széles árokban régészeti jelenséget nem figyeltünk meg. Egy nagyobb égett foltot találtunk, azonban modern kerámiatöredékek kerültek elő az égett felület alól, így ezt egy újkori tűzvész maradványaként határoztuk meg. A második

13 Az ásatás a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával valósult meg. Pályázati azonosító: 207134/00250.

14 A geodéziai munkákat az Archeoline Kft. végezte el.

Az első három árokból ásonyomként, a negyedikből pedig kibontott rétegenként és objektumként külön-külön nagy mennyiségű földmintát vettünk természettudományos vizsgálatokra. A feltárás során a kutatóárokból teljesen hiányoztak a fúrások alatt megfigyelt égett rétegek és a hamus réteg is.

5. kép. Szarvas-Arborétum-Rózsakert és Filagória-dombja lelőhelyek keresztmetszete.

Fig. 5. Cross-section of Szarvas-Arborétum-Rózsakert and Filagória-dombja sites.

A negyedik kutatóárok alsó két szintjén három nagyméretű objektumot tártunk fel. A fentebb induló 6. számú gödör egy ovális, nagyméretű, méhkas alakú szemetesgödör volt, melynek betöltésében 12 réteget tudtunk elkülöníteni (7. kép). A rétegekből külön-külön nagy mennyiségű földmintát vettünk természettudományos meghatározásra. Az eredmények hamarosan várhatók. A betöltésekből a kerámián kívül sok faszén, kagyló és állatcsont került elő. A leletanyag nagy része jellegtelen, azonban néhány díszített kerámiatöredék is található. A felszínre hozott alpári, b1 típusú bögretöredék alapján¹⁵ az objektum a Hatvan-kultúra 4. fázisába,¹⁶ a koszideri korszakba keltezhető (11. kép 1). Ebből a gödörből került elő a feltárás legszebb edénytöredéke: egy amfora has- és válltöredéke¹⁷ (11. kép 2). Az objektum kerámialeleteinek feldolgozása folyamatban van.

A negyedik kutatóárok legalsó szintjén került elő a kissé ovális 8. objektum (8. kép). Ebben a méhkas alakú szemetesgödörben hat réteget tudtunk elkülöníteni. Mind a hat rétegből nagy mennyiségű földmintát vettünk, illetve a gödör alsó részén talált égett, hamus réteget teljes egészében felszedtük természettudományos feldolgozásra. A paticsokkal teli, hamus réteg alján egy őrlőkő töredéke feküdt, hasonlóan a Berettyóújfalu-Herpály hulladékgödreiben találhatókkal.¹⁸ A gödörből nagy mennyiségű kerámiatöredék, állatcsont, patics és kagyló került a felszínre. A kerámiatöredékek közül szinte mindegyik díszítetlen. Néhány hordozható tűzhely darabon (11. kép 3) és néhány import

6. kép. A 4. próbaárok. 1 – 6. objektum, 2 – 8. objektum, 3 – 9. objektum.

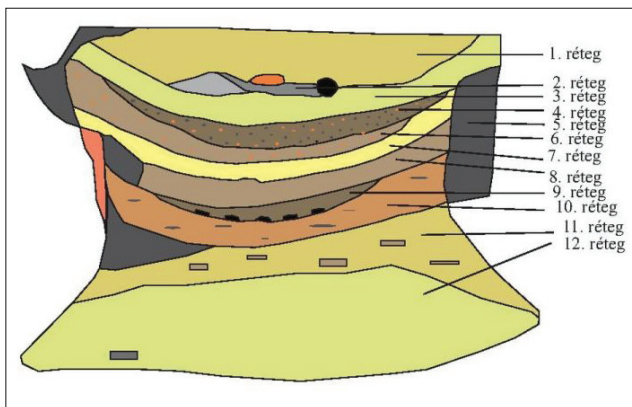
Fig. 6. Trench 4. 1 – Feature No. 6, 2 – Feature No. 8, 3 – Feature No. 9.

15 BÓNA – NOVÁKI 1982, 74, XVIII. tábla 15, L. tábla 7. Tessedik Sámuel Múzeum, leltári szám: 2015.1.20.44.

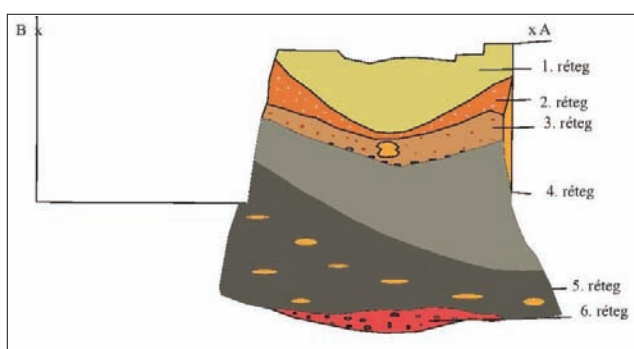
16 TÁRNOKI 1996, 20.

17 Tessedik Sámuel Múzeum, leltári szám: 2015.1.20.03.

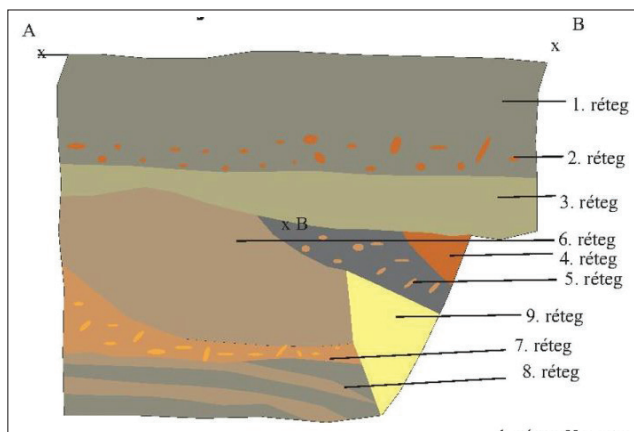
18 Sz. MÁTHÉ 1986, 132.

7. kép. A 6. objektum metszete.
Fig. 7. The section of Feature No. 6.

8. kép. A 8. objektum metszete.
Fig. 8. The section of Feature No. 8.

9. kép. A 9. objektum metszete.
Fig. 9. The section of Feature No. 9.

edénytöredéken kívül a Hatvan-kultúra 2. szakaszából származó díszített kerámiadarab említhető. Ide tartozik az a fazék-töredék¹⁹ (11. kép 4), melynek párhuzama Tiszalúc-Dankadomb VI/5. ásónyomából került elő.²⁰ „Import” kerámiaként pedig a dunántúli mészbetétes kerámia dél-dunántúli csoportjának fiatalabb fázisából származik egy bögrétöredék²¹ (11. kép 5), melynek párhuzama Márokon került elő.²² Az edényforma a mészbetétes kerámia kultúrája dél-dunántúli csoportjának fiatalabb fázisában a B2 bögreremához tartozik.²³

A 8. objektum feltárásakor már lehetett látni, hogy a teljes objektum nem esik bele a 2 m széles és 10 méter hosszú kutatóárokba, ezért az árkot DK felé bővítettük. Ekkor észleltük a 6. objektum előkerülési magasságában a 9. objektumot (9. kép). Az idő rövidsége miatt a teljes gödröt nem tudtuk feltárni, mert a bővítést is bővíteni kellett volna. A 9. objektum vágta a 8. gödröt; nem volt olyan mély, mint a korábbiak, azonban szélessége meghaladta azokét. Széles, tölcésesen szűkülő alakú volt, a DNy-i részét bontottuk ki. A főként díszítetlen kerámiatöredékeken kívül egy bronztű töredékét és néhány díszített, Hatvan-kultúrába tartozó edénytöredéket találtunk. A 9. és a 6. objektum egykorúsága egyértelmű volt a rétegtani viszonyok alapján, de az előkerülő leletanyag is ezt a korszakolást bizonyítja. A 9. gödörből a 6. objektumban talált alpári bögréhez hasonló, de díszítetlen példányt is találtunk²⁴ (11. kép 6), mely a b5 típusú bögréket képviseli.²⁵

19 Tessedik Sámuel Múzeum, leltári szám: 2015.1.23.04.

20 KALICZ 1968, Taf. XLV. 15.

21 Tessedik Sámuel Múzeum, leltári szám: 2015.1.23.12.

22 BÓNA 1975, Taf. 247. 8.

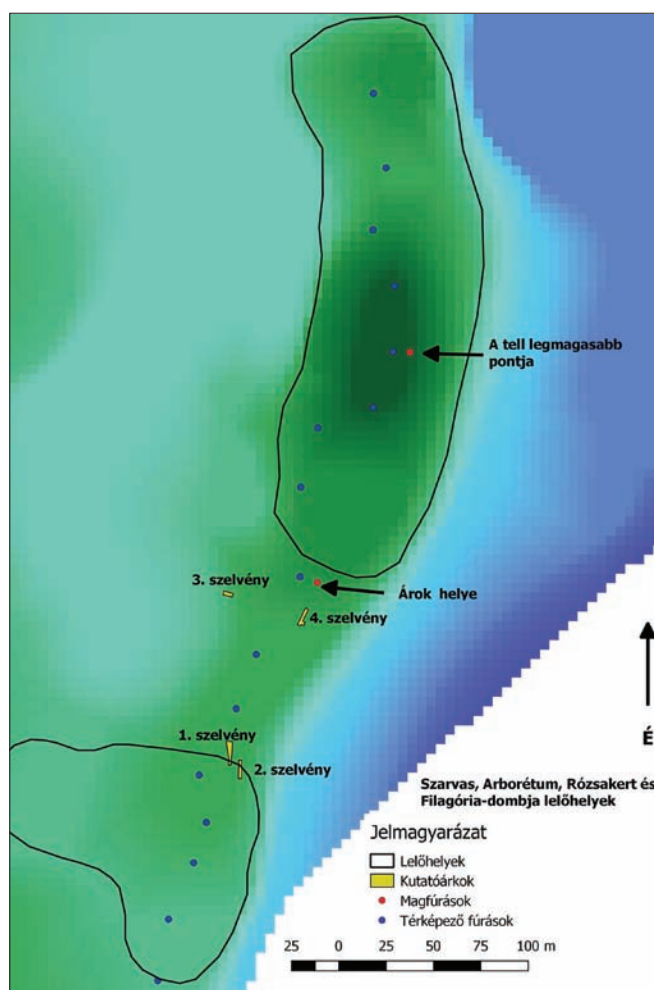
23 KISS 2009, 158, 2. kép. 2; 164.

24 Tessedik Sámuel Múzeum, leltári szám: 2015.1.25.24.

25 BÓNA – NOVÁKI 1982, 75, I. tábla 10, XXIII. tábla 4, XLIX. tábla 2–4, 7–9.

A 9. objektumból felszínre hozott állatsontok között egy kutyakoponya is említhető.

A feltárást követően készítettük el a lelőhely domborzatmodelljét. Mivel a terület beépített és fákkal benőtt, ezért a helyszínen nem lehetett pontosan megfigyelni a lelőhely kiterjedését. A domborzatmodellen (10. kép) azonban látható, hogy a tell egy majdnem 2 ha nagyságú területen fekszik. A geoarcheológiai fúrások által megtalált árok és a Filagória-dombja közötti terület 220 m hosszú és 90 m széles. A lelőhely alkalmazkodott a természet adta lehetőséghez, így a partvonalon a tell É–D-i irányban elnyúlik; a déli felén fekvő terület egy része lapos, ahol a lebetonozott gépuvar áll. Nagy valószínűség szerint a terület a gépuvar kialakításánál tereprendezés áldozata lett. A domborzatmodellen látható, hogy a tell árkától délre feküdhett a tellhez tartozó külső telep, amely a domborzati viszonyokat figyelembe véve hosszan nyúlt el a folyóhátan. Az első két kutatóárok a külső telep területén, míg a harmadik a település szélén helyezkedett el.

10. kép. Szarvas-Arborétum-Rózsakert és Filagória-dombja domborzati modellje.

Fig. 10. The terrain model of Szarvas-Arborétum-Rózsakert and Filagória-dombja sites.

Összegzés

Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja lelőhely egy, a Hatvan-kultúrához tartozó tell, melyet kelet felől a Körös ártere, észak és nyugat felől pedig mocsaras, alacsonyabban fekvő terület fogott körbe. A tell általában 180–200 cm vastag rétegsorral rendelkezik, a legmagasabb részén azonban a rétegsor 320 cm vastagságú. A tellen a fúrások által több égett réteget tudtunk elkülöníteni, melyeken löszös alapozási rétegeket hoztak létre. A tell alján egy 20 cm vastag hamus réteg fekszik. A tell déli feléhez, a természeti viszonyokat kihasználva kapcsolódott a külső telep. A tell és a telep között egy árok húzódott, mely időszakosan vízzel telített volt. A feltáráson négy kutatóárokot húztunk, melyből háromban nem találtunk régészeti objektumokat. A negyedik, mely az ároktól nem messze, attól délre feküdt, két rétegben három objektumot tártunk fel. A kutatóárokokból, illetve az objektumokból rétegenként nagy mennyiségű földmintát vettünk természettudományos feldolgozásra. Az ásás során előkerült természettudományi minták és kerámialeletek feldolgozása még jelenleg is folyik.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megköszönni konzulenseimnek, Csányi Mariettának, V. Szabó Gábornak és Sümegei Pálnak, valamint Tárnoki Juditnak, P. Fischl Klárának és Kiss Viktóriának a munkám során nyújtott segítségüket, illetve Pánya Istvánnak a QGIS kezeléséhez adott tanácsait.

Irodalom

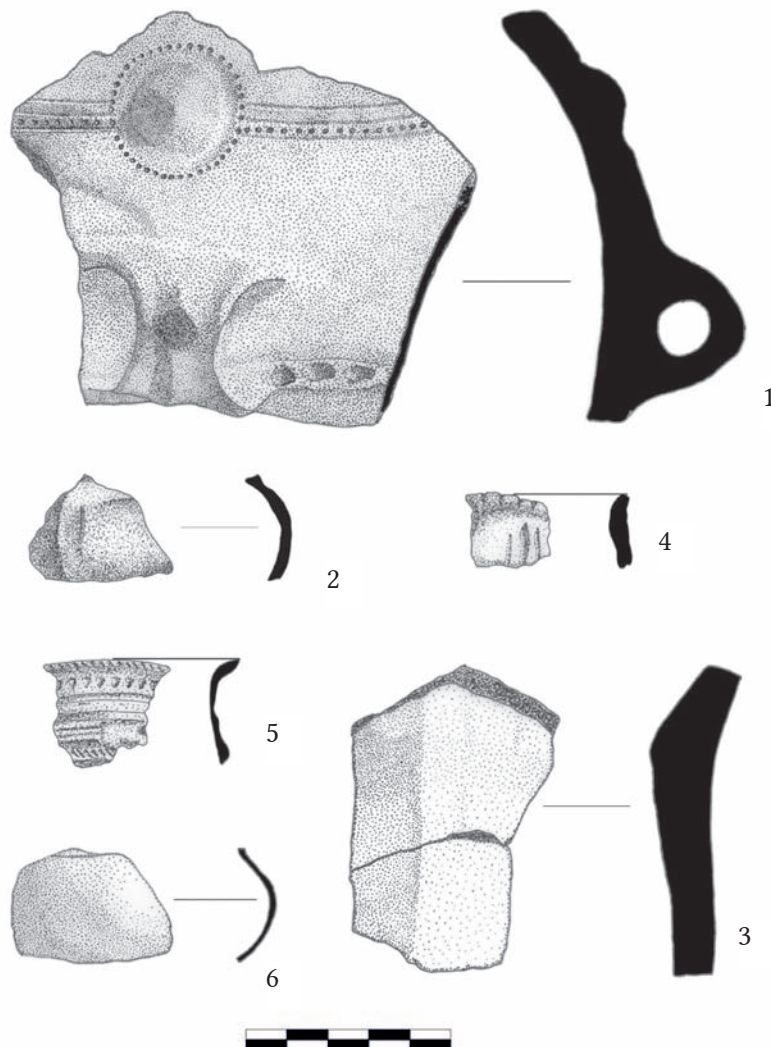
- BÁCSMEGI, G. – SÜMEGI, P. 2005: Héhalom-Templomdomb bronzkori tell geoarcheológiai vizsgálata (Héhalom-Templomdomb: Geoarchaeological Investigations of a Bronze Age Tell). *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 167–176.
- BÓNA, I. 1975: *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. *Archaeologia Hungarica* 49, Budapest.
- BÓNA, I. – NOVÁKI, Gy. 1982: Alpár bronzkori és Árpád-kori vára (Alpár. Eine bronzezeitliche und mittelalterliche Burg). *Cumania* 7, 18–118.
- DUFFY, R. P. 2008: A Körös-vidék bronzkori tell-társadalmi. In: MARTYN, E. (szerk.): *Körös-menti évezredek. Régészeti ökológiai és településtörténeti kutatások a Körös-vidéken*. Gyulai katalógusok 13, 107–148.
- FEKETE, I. 1989: *Pepi-kert. A Szarvasi Arborétum története és leírása*. Ajka.
- GOGÁLTAN, F. 2002: Die Tells der Bronzezeit im Karpatenbecken. Terminologische Fragen. In: RUSTOIU, A. – URȘUȚIU, A. (Hrsg.): *Interregionale und kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v. Chr. – 1. Jahrtausend n. Chr.)*. Cluj-Napoca, 11–45.
- JANKOVICH, B. D. – MAKKAY, J. – SZŐKE, B. M. (szerk.) 1989: *Békés megye régészeti topográfiája IV/2 – A szarvasi járás*. Magyarország régészeti topográfiája 8, Budapest.
- KALICZ, N. 1968: *Die Frühbronzezeit in Nordostungarn*. *Archaeologia Hungarica* 45, Budapest.
- KALICZ, N. – RACZKY, P. 1987: Berettyóújfalu-Herpály. A settlement of the Herpály culture. In: TÁLAS, L. – RACZKY, P. (eds.): *The Late Neolithic of the Tisza Region*. Budapest – Szolnok, 105–125.
- KISS, V. 2009: A bronzkori kerámia-készlet változásairól (A mészbetétes kerámia kultúrája tipológiai vázlata) (Über die Veränderung der bronzezeitlichen Keramik-Inventare [Typologischer Abriß der Inkrustierten Keramik]). *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 19, 155–174.
- SZ. MÁTHÉ, M. 1986: Ásatások Berettyóújfalu-Herpály neolitikus és bronzkori tell településén 1977–1982 között. II. Bronzkor. *A Bihari Múzeum Évkönyve* 4–5, 129–149.
- TÁRNOKI, J. 1996: *A Hatvani-kultúra telepe Törökszentmiklóson és Bujákon*. Doktori disszertáció, Budapest.

Research of the Archaeological Sites of Szarvas-Arborétum-Rózsakert and Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja

Preliminary report

The prehistoric sites of Szarvas-Arborétum-Filagória-dombja and Szarvas-Arborétum-Rózsakert yield on the territory of the Arborétum near to town Szarvas. The first one is a Bronze Age tell, and the other is a single layered settlement. In 2013, the authors carried out a geoarchaeological survey on these settlements. After the drilling, a small-scale excavation took place on the south side of the tell to learn the investigate the relationship between the two settlements. The first three test trenches were empty, while the fourth one revealed three garbage pits. Researches shows that the tell is 17500 square meters, and 3.2 m high. A 20 cm thick charcoal layer was found at the bottom of the tell. Above this, we separated four burnt layers and at the south part of the settlement core, we founded the external ditch of the tell. We took large amounts of soil samples from the excavated garbage pits to geoarchaeological research.

11. kép. Válogatás Szarvas-Arborétum-Rózsakert bronzkori kerámialeleteiből. 1–2 – 6. objektum, 3–5 – 8. objektum, 6 – 9. objektum.

Fig. 11. Bronze Age ceramics from the site of Szarvas-Arborétum-Rózsakert. 1–2 – Feature No. 6, 3–5 – Feature No. 8, 6 – Feature No. 9.